

door beoogt de auteur aan de bijbelstudie opnieuw een bescheiden plaats toe te kennen in het geheel van de theologie, en dit ten gunste van meer intellectualisme, zodat de oudere patristische en scholastieke vormen van theologie weer op het voorplan komen. Tenslotte wordt ons nog een rijk studiemateriaal ter hand gesteld, door een onderzoek naar de sociologische en psychologische oorzaken van de geloofsafval. Vermelden we nog de goede verzorging van de nederlandse vertaling en uitgave.

A. M. WEZE, O. E. S. A.

Dr. J. J. POORTMAN, *Ochêma. Geschiedenis en zin van het Hylisch Pluralisme* (Het z. g. Dualistisch Materialisme), Assen, Van Gorcum & Comp. N. V., 1954, 21 × 15, 179 blz., ing. f. 6.90 ; geb. f. 8.25.

Bezit de ziel een zuiver immateriële zijnswijze of heeft zij een stoffelijk aspect ? Ziedaar het centrale probleem dat de bekende Nederlandse auteur de lezer voorlegt. Dit werk zal drie delen beslaan. Het eerste deel, zo juist verschenen, onderzoekt, na een grondige inleiding, dit probleem bij enkele natuurvolkoren en verscheidene primitieve culturen. Het tweede deel zal een reeks culturen behandelen, die een systematische theologie of filosofie hebben voortgebracht. Dit omvat zowel de moderne tijd als de middeleeuwen en de oudheid. Een laatste deel zal gewijd zijn aan de zin van het centrale thema.

In zijn inleiding begint de auteur met een onderscheid te maken tussen het monistisch materialisme, dat alles herleidt tot één soort stof, en het dualistisch materialisme dat meerdere soorten stof aanvaardt. De term 'dualistisch materialisme' kan verwarring stichten. Immers wanneer het materialisme moet gedefinieerd worden als de negatie van een hogere werkelijkheid dan de materiële, dan zouden ook zij, die de term materie gebruiken om een fijnere, subtiële materie aan te duiden, als materialisten kunnen gebrandmerkt worden ; zo b. v. St. Augustinus en de Augustijnse stroming in de middeleeuwen. Vandaar dat de auteur liever spreekt van 'hylisch pluralisme'.

Onder 'hyle' wordt de materie, in de meest brede zin, verstaan, terwijl pluralisme wijst op de verschillende niveau's van stoffelijkheid. Het doel van de studie wordt beperkt tot de anthropologie en de psychologie, nl. tot het fijn-stoffelijk aspect van de ziel zelf of van haar voertuig. Daar de terminologie op dit terrein zeer dubbelzinnig is, zal de schrijver zich niet later leiden door de begrippen zelf, maar eerder door de inhoud ervan. Om de verschillende denkbeelden uit het geschiedkundig overzicht te kunnen fixeren, wordt een driedelige indeling van het pneuma geschetst. Het fysisch pneuma is de lucht of de wind, die relatief subtiel zijn. Vandaar dat zij doorgaan voor het prototype van iets dat

fijner is dan het gewoon-stoffelijke. Het physiologisch pneuma heeft betrekking op de levensgeesten. Hier is er plaats voor meerdere soorten pneuma, het een al subtieler dan het andere. Ze kunnen echter geheel binnen het physisch kader vallen. Onder het psychologisch pneuma verstaat men tenslotte eveneens de levensgeest, maar dan opgevat als een fijn-stoffelijk iets, dat onafhankelijk bestaat van de grond-stoffelijke existentie en na de dood op zichzelf kan voortbestaan. De geest kan ofwel uit een ijle, subtiële soort stof bestaan, ofwel een voertuig bezitten van dergelijke stof.

Op bladzijde 50 wordt de vraag gesteld, op welke metaphysische ondergrond de schrijvers hun opvattingen van een ijle stoffelijkheid hebben gebouwd. Twee uiterste standpunten worden aangeduid: het ene neemt aan, dat alle werkelijkheid van stoffelijke aard is en wel van dezelfde aard als de gewone materie; het andere ontkent de werkelijkheid van alle materie en houdt al het bestaande voor geestelijk of psychisch. Vervolgens worden vier tussenvormen geschetst, waarvan de drie eerste het hylisch pluralisme in eigenlijke zin huldigen. De vierde vorm houdt het hele bewustzijn voor onstoffelijk, waar tegenover het principieel ruimtelijke, het lichaam, staat. We hebben hier dus te doen met een zeker dualisme.

In het geschiedkundig deel komt de auteur tot de volgende conclusie: met tamelijke zekerheid kan gesproken worden van een 'communis opinio' ten gunste van het hylisch pluralisme, zowel bij de natuurvolkeren als bij de volkeren met een min of meer ontwikkelde cultuur. Of men bij de Egyptenaren een zuiver materiële godheid aanyaardde, blijft een open vraag. Hetzelfde moet gezegd worden van de ziel. Wel zou deze steeds een fijn-stoffelijk voertuig bezitten. Het oude Perzië neigt naar het spiritualisme in stricte zin.

In een laatste paragraaf wordt een uiteenzetting gegeven over het voertuig-motief, *ochêma*, de eigenlijke opzet van deze studie. De overleden persoon kreeg bij de oude volkeren een boot of wagen mee, om de reis naar zijn bestemming in het hiernamaals te volbrengen. De ziel heeft een voertuig nodig en dit wordt symbolisch weergegeven door een boot of een wagen. De reis zelf mag echter niet louter symbolisch opgevat worden, maar eerder als een reële tocht, zij het dan van bijzondere aard.

Het werk dat getuigt van een grote eruditie, wint nog aan belang door een uitstekende, maar noodzakelijk beperkte, bibliographie; een zorgvuldig opgesteld zaken- en personenregister en een synopsis in de Engelse taal. De uitgave is keurig verzorgd. We wachten dan ook met belangstelling op de volgende delen, die vanuit wijsgerig oogpunt uiteraard een nog groter belang zullen hebben dan het eerste.

P. Lamb. v. D. LINDEN, O. E. S. A.